

труд. – 1995. – №2. 8. Верба Д. Пропозиції щодо вдосконалення системи характеристик зайнятості населення // Україна аспекти праці. – 2004. – №1. 9. Есинова Н. И. Экономика труда и социально-трудовые отношения. Учебное пособие. – К., 2003. 10. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник. – Х., 1998. 11. Трудовое право России: Учебник / Под ред. А. С. Пашкова. – СПб., 1994. 12. Нурғалиева Е. Н. Механизм правового регулирования трудовых отношений в условиях многоукладной экономики (по материалам России и Казахстана): дис... д-ра юрид. наук. – СПб., 1993. 13. Лаврикова М. Ю. Правовое регулирование занятости населения в СССР: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – СПб., 1991. – 19с. 14. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. – М., 1966. – 188с. 15. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с. 16. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. – М.: Юрайт, 2000. – 432 с. 17. Трудовое право России: Учебное пособие / Под ред. В. Н. Толкуновой. – М.: Юрист, 1995. 18. Безусий В. В. Правове регулювання працевлаштування в Україні: – Автореф. дис...канд. юрид. наук. – Х., 2007. – 19с. 19. Уржинский К. П. Трудоустройство граждан в СССР. – М., 1967.

Надійшла до редколегії 18.08.08

Д. М. Величко

РАТИФІКАЦІЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, ДОЦІЛЬНІСТЬ

Із часу утворення перших міжнародних організацій проблема співвідношення національного та міжнародного права посідає одне з провідних місць у працях багатьох вчених (В. Г. Буткевича, В. Н. Денисової, П. Пескатор, А. Ю. Рихткової, В. І. Муравйової, В. Дем'янець та ін. Щоб забезпечити сумісність правових систем різних держав та можливість співпрацювати в умовах постійного розширення міжнародних зв'язків, процесів інтеграції та глобалізації відносин, на думку А. Ю. Рихткової, необхідно визнати пріоритет міжнародного права як у зовнішній, так і у внутрішній політиці держави [1, с. 7]. Досягти такого результату можна шляхом імплементації міжнародних норм у національне законодавство, але з урахуванням особливостей національного законодавства та загальних особливостей нормативно-правової системи держави.

Метою даного дослідження є визначення доцільності та значення імплементації і ратифікації міжнародно-правових актів, окремих їх положень та норм. Для досягнення зазначеної мети автору потрібно визначити різницю між найбільш вживаними поняттями у сфері імплементації міжнародно-правових норм, обґрунтувати доцільність уживання терміна «імплементація», розкрити сутність процесу ратифікації міжнародно-правових норм, визначити доцільність проведення досліджуваних явищ.

У вітчизняних дослідженнях взаємодії міжнародного і внутрішнього права терміни «імплементація», «гармонізація» та «трансформація» нерідко вживаються як тотожні. Гармонізація національних законодавств держав становить собою усунення перепон

правового характеру, які виникають через особливості національних законодавств в інтересах інтеграції, а також формування єдиних основ політики держав в окремих сферах суспільного життя [2, с. 540]. Взагалі термін «гармонізація» використовується в міжнародно-правових документах та внутрішньому праві для позначення процесу узгодження законодавства, правових інститутів, галузей та правових систем держав – членів Європейського Союзу та держав – учасниць СНД. Деякі вчені розглядають гармонізацію законодавств розглядається як один із методів уніфікації [3, с. 53–67]. На нашу думку, поняття гармонізації має ширший зміст, ніж уніфікація.

Трансформація – це прийняття національно-правових актів на основі норм міжнародного права, у тому числі введення норм міжнародного права в національну правову систему. Це поняття Є. Т. Усенко визначає як спосіб здійснення міжнародного права за допомогою видання державою внутрішніх нормативних актів (законів, актів ратифікації і публікації міжнародних договорів, адміністративних постанов, розпоряджень і т. ін.) з метою виконання нею свого міжнародного зобов'язання або в інтересах використання нею своєї міжнародної правомочності [4, с. 162–163].

І. І. Лукашук доводить, рівнозначність термінів «трансформація» та «імплементация» вказуючи при цьому на умовність терміна «трансформація», пов'язану із його загальноприйнятністю [5, с. 240]. На наш погляд, поняття «трансформація» не відповідає досліджуваному явищу, оскільки трансформація завжди означає видозмінення, а це не властиве міжнародно-правовим нормам. Як відзначає Т. В. Ігнатенко, традиційно в деяких галузях національного права допускається застосування норм іноземного законодавства, проте не висловлюється припущення щодо «трансформації» цих норм у національне право [6, с. 115].

Термін «імплементация» перекладається з англійської (implement) як «здійснення, забезпечення виконання» і може бути інтерпретований як «забезпечення практичного результату і фактичного виконання конкретними засобами» [7, с. 1134]. У вітчизняну літературу його було запроваджено І. І. Лукашуком і П. Ф. Мартиненком [8, с. 98].

Вивчення поглядів багатьох учених на співвідношення понять «гармонізація», «імплементация» та «трансформація» дозволяє зробити висновок про те, що найбільш доцільним та прийнятним є термін «імплементация», оскільки він найточніше розкриває зміст тієї діяльності, що здійснюється для забезпечення виконання державою взятих на себе міжнародних зобов'язань, у той час як «гармонізація» є лише формою правової інтеграції [9, с. 540].

Механізм імплементации міжнародно-правових норм включає сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному та наці-

ональному рівнях. Міжнародна система імплементації складається із створених на основі міжнародних угод універсальних, регіональних і локальних міжнародних організацій, спеціалізованих установ та їх допоміжних органів, які допомагають об'єднати зусилля держав і міжнародних організацій для реалізації чинних норм міжнародного права. Наприклад, реалізація та дотримання міжнародних договорів регулюється Віденською конвенцією про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р., в якій зазначається, що «кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись» (ст. 26); «учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору» (ст. 27); «поряд з контекстом враховуються: а) будь-яка подальша угода між учасниками щодо тумачення договору або застосування його положень; б) подальша практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тумачення; в) будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками» (ст. 31) [10].

Більшість міжнародно-правових норм реалізується через механізм національної імплементації. Діяльність щодо імплементації міжнародно-правових норм можна розглядати як правотворчу діяльність, організаційну та оперативно-виконавчу діяльність, контрольну діяльність [11, с. 134]. Наприклад, у країнах з англо-американською системою права, де встановлено, що внутрішнє право не перешкоджає застосуванню міжнародного права, при вирішенні спорів у суді застосовується міжнародне право [12, с. 80]. Отже, ефективність приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів залежить від того, яким саме способом імплементуються міжнародно-правові норми в національне законодавство. З цього приводу Г. Куц зазначає: «Питання про вибір юридичної процедури, за допомогою якої міжнародно-правові угоди інкорпорується у національну систему права, є, в принципі, питанням, яке має визначатися конституційним правом держави. При цьому держави є вільними у виборі процедури. Однак, будь-яка обрана державою процедура може розглядатися світовим співтовариством як задовільна лише за умов, якщо норми ратифікованих угод застосовуються суддями та іншими посадовими особами в їх щоденній практиці, а також якщо фізичні особи без жодних перешкод можуть посилається на положення угод під час розгляду справ у судах усіх інстанцій» [13, с. 19].

Вітчизняний законотворець теж притримується позиції щодо міжнародно-правових норм як таких, що взаємодіють із національними та є джерелом національного права, в результаті чого, в редакції Конституції України від 28 червня 1996 р. [14], на відміну від Конституції України від 20.04.1978 р., ст. 9 було закріплено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких

надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України; укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Таке положення дублюється ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. [15]. Згода України на обов'язкове виконання нею міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору, а також іншим шляхом, про який домовилися сторони.

Ратифікація – остаточне схвалення, затвердження найвищим органом держави міжнародного акта, що означає згоду на обов'язковість для неї акта, який набуває юридичної сили лише після ратифікації. Як правило, найважливіші договори за законодавством різних країн підлягають ратифікації найвищим законодавчим органом держави або главою держави. Договори, які не підлягають ратифікації, схвалює уряд або одна з урядових структур. Ратифікація договору вважається завершеною з моменту обміну ратифікаційними грамотами при двосторонньому договорі або вручення їх депозитарію при багатосторонньому договорі. Ратифікація є остаточною, від неї не можна відмовитися або знову винести договір на обговорення. Згідно зі ст. 14 Віденської конвенції про право міжнародних договорів згода держави на обов'язковість для неї договору виражається ратифікацією, якщо: договір передбачає, що така згода виражається ратифікацією; в інший спосіб встановлено, що держави, які беруть участь у переговорах, домовились про необхідність ратифікації; представник держави підписав договір з умовою ратифікації; намір держави підписати договір з умовою ратифікації впливає з повноважень її представника або був виражений під час переговорів. Порядок ратифікації міжнародно-правових актів регламентується відповідними нормативно-правовими актами держави. Наприклад, у США, Франції, Італії він визначається Конституціями цих держав.

В Україні порядок ратифікації міжнародних актів регулюється ЗУ «Про міжнародні договори України». Ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору. На підставі підписаного та офіційно оприлюдненого Президентом України закону Голова Верховної Ради України підписує ратифікаційну грамоту, яка засвідчується підписом Міністра закордонних справ України, якщо договором передбачено обмін такими грамотами. Ратифікації підлягають міжнародні договори України, виконання яких зумовлює зміну законів України або прийняття нових законів України. Якщо на ратифікацію подається міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, проекти таких законів подаються на роз-

гляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно. Ратифікований міжнародно-правовий акт набуває чинності на території тієї чи іншої держави. Момент набуття чинності таким актом пов'язаний з виконанням певних дій, що означають вираження згоди його учасників на його обов'язковість (підписання, ратифікація, приєднання) або з настанням певних подій (конкретна дата закінчення строку після ратифікації) [16, с. 207–211]. Проте ратифікація є лише першим етапом імплементації норм міжнародного права. Потім виникає необхідність забезпечити реалізацію норми міжнародного права [17, с. 8].

Слід зазначити, що, за оцінками міжнародних експертів, ще на початку 90-х років Україна входила до сьомого десятку держав за рівнем ратифікації міжнародно-правових документів, що стосуються прав людини. З часу вступу України до РС становище значно покращилося, що свідчить про те, що наша держава дійсно стала на шлях демократичних перетворень і має прагнення стати повноправним членом європейського співтовариства. Однак, за оцінкою Директора бюро організації з безпеки та співробітництва в Європі з демократичних інституцій та прав людини Жерара Штудмана, Верховній Раді України слід привести у відповідність із європейським законодавством 3,9 тис. законодавчих актів. І це стосується не тільки європейських стандартів. Так, наприклад, станом на 2004 р. із 196 документів, прийнятих у рамках СНД, які передбачають ратифікацію або виконання внутрішньодержавних процедур, Україною було підписано 134, а ратифіковано або виконано внутрішньодержавних процедур щодо 84 з них [18, с. 148].

У сфері регулювання трудових відносин міжнародне право також визнається пріоритетним щодо національного. Так, ст. 8-1 КЗпП [19] встановлює: якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди. Проте практика свідчить, що Україна ще далека від дійсного примату міжнародно-правового регулювання праці над національним, оскільки закріплення такого положення, без належного виконання та забезпечення його здійснення нічого не дає. Імплементація міжнародно-правових норм з регулювання праці відбувається занадто повільними темпами, при цьому приведення національного законодавства у відповідність із нормами зойно прийнятого міжнародного договору здійснюється значно пізніше, ніж ратифікація самого договору.

Одним із важливих етапів імплементації міжнародно-правових норм у галузі праці є їх реалізація, яка в Україні на сьогодні ще не завершилась, незважаючи на ратифікацію відповідних міжнародно-правових актів: продовжують порушуватися права трудящих; непоодинокі випадки незаконного звільнення з роботи; пра-

цівники працюють без укладення трудового договору; прийняття на роботу дітей, чий вік не відповідає встановленим вимогам (Україною ратифіковано Конвенцію № 138 Міжнародної організації праці «Про мінімальний вік для прийому на роботу», за якою вік для прийому на роботу має бути не меншим за 18 років і яка фіксує деякі умови, за яких можна приймати на роботу молодших працівників); порушуються права жінок-матерів (наприклад, фіксуються випадки примусового звільнення з роботи через вагітність чи пологи); порушуються встановлені вимоги щодо заробітної платні (наприклад, коли виплата заробітної плати відбувається із затримкою в часі або не в повному обсязі, хоча Україною була ратифікована Конвенція № 95 Міжнародної організації праці «Про захист заробітної плати», а законодавством за ці дії передбачено адміністративну й кримінальну відповідальність, (у разі невивлати заробітної плати чи стипендії більш ніж за один місяць)) та політики в сфері зайнятості тощо. Отже, процес імплементації та ратифікації міжнародно-правових норм, які регулюють відносини у сфері праці, потребує підвищеної уваги та, відповідно до цього, проведення глибокого та всебічного наукового дослідження.

Проведена наукова робота дозволяє зробити висновок, що імплементація міжнародно-правових норм – це обов'язковий та природний еволюційний процес, який має позитивні наслідки тільки тоді, коли відбувається в умовах, сприятливих для конкретної держави. Таким чином, імплементація – це не штучне запозичення або копіювання прогресивних міжнародних норм, а поступовий процес, що веде до прогресу та розвитку національного законодавства.

Список літератури: Рыткікова Л. Ю. Імплементація норм міжнародного права в РФ // Закон і право. – 2003. – №9. 2. Ульяновко О. О. Форми правової інтеграції // Держава і право. – 2004. Вип. 26. 3. Доронина Н. Г. Уніфікація і гармонізація права в умовах міжнародної інтеграції // Журнал російського права. – М., 1998. – №6. 4. Усенко Е. Т. Формы регулирования социалистического разделения труда. – М., 1965. 5. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: Учебник. – М., 2000. 6. Игнатенко Г. В. Международное право. – М., 1995. 7. Webster's Third New International Dictionary. Camb.(Mass.), 1966. 8. Лукашук И. И., Мартыненко П. Ф. Юридические гарантии осуществления норм конституционного и международного права в условиях их взаимодействия // Юридические гарантии правильного принятия советских правовых норм и укрепление социалистической законности. Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции. – К., 1970. 9. Ульяновко О. О. Формы правової інтеграції // Держава і право. – 2004. – Вип. 26. 10. Венская конвенция о праве международных договоров: Комментарий / Отв. ред. Н. В. Захаров. – М.: Юрид. лит., 1997. – 336с. 11. Лукашук И. И. Механизм международно-правового регулирования. – М., 1980. 12. Брунли Ян. Международное право / Книга первая. Пер. с нем. канд. юрид. наук С. Н. Андрианов / Под ред. и со вступ. ст. член-кор. АН СССР Г. И. Тункин. – М., 1977. 13. Куц Г. Право України. – 2002. – №2. 14. Конституція України // ВВР України. – 1996. – №30. – Ст. 141. 15. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004. 16. Мацько А. С. Міжнародне право: Навч. посіб. – К., 2003. 17. В. Дем'янець. Договірне-правове співробітництво держав-учасниць Співдружності незалежних держав // Право України. – 2003. – № 7. 18. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 // ВВР України. – 1971. – № 50. – Ст. 375.

Надійшла до редколегії 04.08.08